

Fortellingen om det vestafrikanske sikkerhetsdilemmaet?

West Africa's Security Challenges: Building Peace in a Troubled Region

Adekeye Adebajo & Ismail Rashid (eds)

Boulder: Lynne Rienner

Morten Bøås [forsker, Fafo – Institutt for anvendte internasjonale studier]

Vest-Afrika er en av verdens mest ustabile regioner. Borgerkrigene i Liberia og Sierra Leone har i flere tiår dominert nyhetsbildet fra denne delen av verden. Benin, Burkina Faso, Gambia, Guinea, Guinea-Bissau, Ghana, Mali, Niger og Togo har også i kortere og lengre perioder vært rammet av borgerkrig, kupp og sosial uro, mens den regionale stormakten Nigeria konstant befinner seg på randen av statsammenbrudd. Elfenbenskysten og Senegal har tradisjonelt blitt oppfattet som de mest stabile statene i Vest-Afrika, men i Casamance-provinsen i Senegal finner vi en av verdens glemte konflikter, og Elfenbenskysten er i dag delt i to av en blodig borgerkrig.

Formålet med denne boken er ifølge redaktørene å belyse årsaker til krig og konflikt i Vest-Afrika, ulike strategier for konfliktløsning og hvilke virkemidler den største regionale organisasjonen i Vest-Afrika, Det økonomiske fellesskap av vestafrikanske stater (ECOWAS), kan ta i bruk for å føre regionen i en mer fredelig retning. Gitt situasjonen i Vest-Afrika, er dette en høyst relevant målsetning. Gjennom en rekke enkeltstående kapitler, som tar for seg alt fra krigsherrer og opprørere til forsøk på å begrense omfanget av handvåpen i regionen, og de ulike roller som ikke bare ECOWAS, men også FN, USA, England og Frankrike spiller, hevder redaktørene at

leseren vil sitte igjen med en forståelse av den kontekst som preger Vest-Afrikas mange sikkerhetsdilemmaer.

Dette er dessverre ikke tilfelle. Som et redigert verk henger denne boken ikke videre godt sammen. Det er vanskelig å se noen klar sammenheng mellom de innledende kapitlene som behandler ECOWAS' historie (Adebayo Adedeji og S.K.B. Sante), Daniel Bachs mer generiske betraktninger over de mange utfordringer til statsledet regional integrasjon i Afrika, og resten av boken. Disse kapitlene er langt fra dårlige, problemet er snarere at den problematikken de trekker opp, ikke følges opp av de andre forfatterne eller av redaktørene. Det er sikkert en rekke årsaker til dette, men den mest sannsynlige er at den problematiserende tilnæringsmåten i for eksempel Bach sitt kapittel stemmer dårlig overens med redaktørens problemløsende tilnærming og politiske agenda. I deres forståelse av det vestafrikanske sikkerhetsdilemmaet er ECOWAS løsningen, og det avgjørende er derfor å fremskaffe analyser som ikke bare kan benyttes for å skrive ut virkemidler som ECOWAS kan ta i bruk for å løse de mange konfliktene i Vest-Afrika, men som også bekrefter at ECOWAS er det sentrale organ for konfliktløsning i Vest-Afrika. Et viktig poeng ved denne boken er derfor å gi legitimitet til ECOWAS. Problemet med en slik tilnærming er at den overhodet ikke forholder seg til hva ECOWAS egentlig er. ECOWAS er en statlig regional organisasjon hvis medlemmer er de statene som til sammen utgjør den vestafrikanske regionen. ECOWAS kan utmerket godt være en institusjonell ramme for regionale dialoger om fred og konflikt, men samtidig er det nå engang slik at de samme vestafrikanske land som er medlemmer av ECOWAS, også er en del av problemet. Det viser med all tydelighet den rollen land som Elfenbenskysten og Guinea har spilt i Liberia, og erfaringene fra flere nigerianskledede intervensjoner i borgerkrigene i Liberia og Sierra Leone. Uten unntak ble de vestafrikanske fredsstyrkene, formelt i regi av ECOWAS, men militært sett under nigeriansk ledelse, en part i konflikten istedenfor å være en nøytral fredsbevarende styrke. De vestafrikanske statene og deres regionale organisasjoner er ikke bare en del av løsningen, men fortsatt også en del av problemet. Det hadde derfor vært både ønskelig og spesielt interessant å høre hva bokens vestafrikanske skribenter egentlig mener om denne siden av regionens sikkerhetsdilemma.

Det er sikkert flere grunner til at bokens redaktører velger en slik snever problemløsende tilnærming til sitt studieobjekt. En av disse kan være institusjonell tilknytning. En av bokens redaktører er en mangeårig medarbeider ved *International Peace Academy* (IPA)

i New York. En av de mange rollene IPA spiller internasjonalt, er som rådgiver og samarbeidspartner til ECOWAS. Det kan være vanskelig å stille for kritiske spørsmål ved en av hjørnesteinene til en av sine samarbeidspartnere. Dette er ikke bare ment som en kritikk, men også som en refleksjon fra en forsker som selv bruker store deler av sin tid til oppdragsforskning og internasjonalt samarbeid. Når dette er sagt, vil jeg imidlertid også få påpeke at noen innledende betraktninger rundt dette større prosjektet ville styrket boken da dens formål ville blitt klarere. I bokens innledende kapittel fremstilles verket som en helhetlig analyse av krig og konflikt i Vest-Afrika og hvilke løsninger som kan være mulig. Dette er imidlertid ikke hva boken faktisk tilbyr. Snarere er både perspektivet og det politiske handlingsrommet begrenset til hva sittende regjeringer kan gjøre gjennom regional samhandling. Dette er et relativt snevert perspektiv gitt at mange av konfliktene i Vest-Afrika først og fremst har sitt utgangspunkt i de samme regjeringers vanstyre, korrupsjon og marginalisering av store deler av egen befolkning.

I den sammenheng er det også interessant å se litt nærmere på hvordan boken forholder seg til konfliktenes bakgrunn. Flere av kapitlene fokuserer på forholdet mellom det militære apparatet og det sivile samfunn i Vest-Afrika (Jimmey Kandeh), bakgrunnen for ulike opprørsgrupper (Ibrahim Abdullah og Ismail Rashid) og spørsmålet om hvorvidt de mange krigene i Vest-Afrika først og fremst er økonomisk motivert og ikke har sin begrunnelse i politikk (Eboe Hutchful og Kwesi Aning). Dette er viktige debatter, og disse kapitlene gir en god introduksjon til hvordan et lite, men relativt innflytelsesrikt miljø av vestafrikanske forskere, bosatt både i regionen og i USA, tenker rundt slike problemstillinger. Problemet er imidlertid hvordan dette fremstilles i boken. Andre viktige innlegg i denne debatten avskrives som irrelevante. For eksempel fremstilles Stephen Ellis' bok *The Mask of Anarchy*, som regnes som en av de beste etnografiske beskrivelser av den liberiske borgerkrigen, som «eksotisk teori, basert på et sviktende empirisk grunnlag» (se kap. 8, s. 171).

Enda klarere er denne tendensen i diskusjonen av Sierra Leone. Paul Richards' bok *Fighting for the Rain Forest*, allment anerkjent som den viktigste boken om den sierraleonske borgerkrigen, er overhodet ikke referert til. Richards' tekster utgjør et sentralt bidrag både til større forståelse for bakgrunnen for krigen i Sierra Leone, opprørsbevegelsen *Revolutionary United Front* (RUF) og hvilken erfaringsbakgrunn som motiverte og informerte dem som kjempet for denne bevegelsen. Richards legger ikke skjul på alle grusom-

hetene som RUF stod bak, men hans tekster gir en kontekstuell fortolkningsramme for volden, overgrepene og krigen som ikke er sammenfallende med den virkeligheten Abdullah, Rashid og Kandeh ser. Abdullahs teori om hvordan borgerkrigen i Sierra Leone er et resultat av først radikaliserings og senere militarisering uten politisk ledelse av «filleproletariatet» i landet, gir uten tvil innsikt i deler av både RUFs bakgrunn og krigens karakter, men det blir for enkelt å forklare forekomsten av borgerkrig med tilstedeværelsen av «unge menn, uten arbeid med kriminelle tilbøyeligheter». Abdullah og Rashid er i sitt kapittel kritiske til William Reno og David Keens bruk av «rational choice»-teori i sine analyser av den sierraleonske borgerkrigen, men ender dessverre selv opp med en forklaring som er minst like enkel som den som fremsettes av forskere som Paul Collier, som ikke ser noen politiske agendaer i borgerkriger som den i Sierra Leone – kun ønske om økonomisk profitt for enhver pris.

Undertegnede har hatt stor glede av å lese Abdullah, Rashid og Kandehs tekster, men problemet med andre av deres tekster og det de skriver i denne boken, er at de nekter å akseptere at det finnes flere dimensjoner ved borgerkrigene i Vest-Afrika enn den de selv ønsker fremstilt. Det virker som om forfatterne prøver å fornekte at andre tilnæringsmåter enn deres egen virkelighetsforståelse er legitime og relevante, og dette gjelder ikke bare ikke-afrikanske forskere. Andre vestafrikanske stemmer som ikke deler deres syn, forskere som James Vincent og Osman Gbla, slipper heller ikke til.

Det er mange grunner til at opprørsbevegelser som RUF blir dannet, og det er helt korrekt som Abdullah påpeker at mange, men absolutt ikke alle, av dem som sluttet seg til RUF, tilhørte det filleproletariatet han identifiserer. Problemet er imidlertid at her slutter Abdullahs analyse. Hvorfor stilles det ikke spørsmål ved hvordan dette filleproletariatet oppstod? Hvordan unge menn tilhørende denne delen av de sierraleonske samfunn til alle tider har blitt manipulert til politisk voldsutøvelse av ulike eliter? Og ikke minst det ansvar sierraleonske intellektuelle som Abdullah, Rashid og Kandeh selv har for den radikaliserings av dette segmentet av befolkningen som fant sted på 1980-tallet. I og med at slike spørsmål overhodet ikke diskuteres, ender derfor også disse kapitlene opp som ulike «oppskrifter» vestafrikansk statsmakt og regional organisering kan ta i bruk for å holde orden på eget territorium. Boken Adebajo og Rashid har redigert, er interessant, men også helt klart et innlegg i en større debatt som det dessverre stort sett ikke refereres til, og

hvis det blir gjort, avfeies motargumenter som dårlig etnografi. Det er synd, for det tema som boken tar opp er viktig, og Adebajos institusjonelle «hjem» da han redigerte denne boken, IPA, burde være godt plassert til å fortelle ECOWAS og vestafrikanske statsledere ikke bare *denne* fortellingen om det vestafrikanske sikkerhetsdilemmaet, men også andre og mer ubehagelige fortellinger, som setter et sterkere søkelys på stater og ulike elites politiske, økonomiske og sosiale praksis og hvordan disse både har skapt det vestafrikanske sikkerhetsdilemmaet og bidrar til å holde det ved like.

Bringing Religion into International Relations

Jonathan Fox & Shmuel Sandler

Palgrave, Macmillan 2004

Torkel Brekke [religionshistoriker, UiO]

Mange av oss er etter hvert gått lei av bøker som åpner med å henvise til den store overraskelsen den vestlige verden fikk da al-Qaida gjennomførte sine terroraksjoner 11. september. Fox og Sandler begynner med den totale mangelen på forståelse for religionens mulige rolle i politikken som lenge har hersket i den vestlige verden. Gjennom ti- og hundreår har man lært seg å tenke på samfunnet som funksjonelt differensiert med en høy grad av autonomi for hver av samfunnets sfærer, og den religiøse sfære er den som er blitt regnet for å ha minst potensial til å påvirke andre områder av samfunnets liv. Det er altså en mangel på kunnskap, mangel på akademiske redskaper til å forstå verden, som er utgangspunktet for denne boken. «We need to bring religion into international relations [IR],» skriver forfatterne allerede på første side av introduksjonen. Og ikke bare skal religionen bringes inn i IR, men hele disiplinen ser ut til å trenge et nytt paradigme, som er i stand til å trekke inn religion som del av forklaringen på politisk utvikling og konflikter i verden.

Før man begynner å integrere religion i IR, mener forfatterne at vi trenger et svar på hvorfor disiplinen har valgt å overse religion i første omgang. Hvorfor valgte man å forklare internasjonal politikk uten referanser til tro? Dette er problemstillingen for kapittel 2 i boken, altså etter et innledningskapittel som gir en oversikt over problemstillinger, ambisjoner og utgangspunkt for boken. Kapittel 2 bærer tittelen «The Overlooked Dimension», og her kunne man bemerke at flere statsvitere i det siste nettopp har tilnærmet seg

og omtalt religion som noe oversett. Et kjent eksempel er boken *Religion – the missing dimension of statecraft*, redigert av Douglas Johnston og Cynthia Sampson. Religion er oversett, den er undervurdert, den er den manglende faktor i forklaringene våre; mange statsvitere ser ut til å forestille seg Gud som en lillebror som alle overså, men som plutselig er blitt stor og sterk og stadig oftere spiller oss ubehagelige puss.

Fox og Slanders analyse av de forskjellige årsaker og forutsetninger som førte til at religion ikke fikk noen plass i IR er grei lesning, men det er få overraskelser her. De henviser til moderniseringsteori og sekulariseringsteori, de store narrativer om den moderne verden, hvor religion spiller rollen som et fossil, et minne om en svunnen tid da mennesker manglet rasjonalitet og ba til Gud og stakk nåler i dukker for å kontrollere omgivelsene. Fox og Sandler setter også opp en liste med momenter som tilsier at modernitet faktisk er årsak til at religion nå blomster og krever innflytelse i andre sfærer. Her tilbyr forfatterne også teorier som er velkjente, og som er behandlet langt mer detaljert av andre, som ideen om at moderniteten har underminert tradisjonelle livsstiler og verdier, noe som igjen fører til motreaksjon og en gjenoppliving av religion for å møte trusselen fra denne typen oppløsning. Fundamentalisme er en organisert kritikk og avvísing av modernitet, påpeker forfatterne, noe som er velkjent – det var jo i omtrent slike ordelag de første amerikanske fundamentalister faktisk omtalte prosjektet sitt.

Fox og Sandler kommer til mer interessante poenger når de forsøker å vise at IR i sitt opphav ikke bare overser religion, men i en forstand er antireligiøs. Sosiologien hadde i det minste en masse teorier om *hvorfor* religionen ble borte eller hvorfor den ble mindre viktig i samfunnet, mens IR bare overså religionen, den ble ikke engang nevnt. Her brukes Huntingtons teori om *clash of civilizations* som en illustrasjon av det poeng at i den grad IR nevnte religion overhodet, ble religionen vurdert som innbakt i sivilisasjonene, eller så ble det hevdet at religionen plutselig var blitt viktig *etter* den kalde krigen, slik Huntington gjorde, mens den tidligere ikke hadde hatt noen betydning. Her er vi ved et interessant punkt ved mange av bøkene som i det siste er blitt skrevet om religion og politikk: spenningen vedrørende tidsdimensjonen. Noen mener at religion var uviktig, og plutselig kom tilbake etter 1989. Andre mener at religion alltid har vært viktig, men ble oversett av statsviterne. Fox og Sandler tilhører de siste. Forfatterne peker på at de antireligiøse røttene til moderne IR-teori er knyttet nær opp til utviklingen av den moderne staten, og at disiplinen dermed har som et implisitt premiss

at religion blir stadig mindre viktig i organiseringen av samfunn. Til slutt forklarer Fox og Sandler hvordan store deler av IR-teori har en betydelig forkjærlighet for kvantitative metoder, statsvitere vil måle ting, og ting som ikke lett lar seg måle, faller ofte utenfor synsfeltet. Religion er en slik ting.

Kapittel 3 bruker Fox og Sandler til å diskutere religionens legitimerende og motiverende rolle i politikken. De henviser til sosiologer som understreker betydningen av religion i utformingen av verdenssyn, og de henviser til litteratur som ser på sammenhenger mellom religiøs tilhørighet og politiske holdninger. De kommer også inn på religionens evne til å motivere til politisk handling, og her nevnes igjen 11. september som eksempel. I kapittel 4 undersøker forfatterne forholdet mellom lokale religiøse konflikter og internasjonal politikk. Her framsetter de den meget interessante teori at internasjonale intervensjoner i stor grad bestemmes av religion; det er altså langt mer sannsynlig at en stat vil intervensjonere militært på vegne av en minoritet i en annen stat hvis denne minoriteten tilhører samme religion. Av og til blir eksemplene imidlertid for generelle og villedende. Når Fox og Sandler f. eks. sier at India intervensjonerte på tamilenes vegne i Sri Lanka fordi tamilene er hinduer og India er en hinduisk stat, er dette feil. India er ikke en hinduisk stat, India hjalp ikke tamilene i Sri Lanka av religiøse grunner, og tamilene i Sri Lanka ser heller ikke konflikten med staten som en religiøs kamp; (store deler av tamilene er for øvrig kristne). For å gjøre dette til en vitenskapelig undersøkelse benytter Fox og Sandler datasettet Minorities at Risk (MAR). Etter å ha presentert en rekke statistiske oversikter med merkelige navn (som *Binary Logistic Regression of Multiple Factors that Influence the Decision to Intervene*), kan de konkludere med at resultatene deres klart viser at internasjonale intervensjoner påvirkes av religion, ikke minst vil det være mer sannsynlig at en fremmed regjering intervensjoner på vegne av en gruppe med samme religion. Dette er interessante resultater, som viser hvordan lokale religiøse konflikter har et ekstra potensial til å bli internasjonale konflikter.

I kapittel 5 ser Fox og Sandler på transnasjonale religiøse fenomener. Det viktigste av disse er fundamentalisme. Forfatterne mener at fundamentalismens mest sentrale egenskap er at den går på tvers av statsgrenser og at grupper i forskjellige deler av verden oppfatter seg som del av samme kamp mot det moderne. Fox og Sandler skriver at fundamentalister har som mål å overta statsmakten og spre sin ideologi. Her forenkler og fordreier forfatterne. For det er jo slett ikke slik at fundamentalister generelt vil ta over stater.

En del fundamentalister vil påvirke politikk, andre ikke. Og det er nettopp her Fox og Sandler gjør den samme feil som de beskylder andre statsvitere for å gjøre. De overser ironisk nok totalt den religiøse siden av fundamentalisme. De framstiller fundamentalisme som en enhetlig, transnasjonal bevegelse som søker politisk makt, uten å nevne betydningen av det teologiske utgangspunktet for fundamentalister i kristendommen eller andre religioner.

Fox og Sandler kommer stadig tilbake til Samuel Huntingtons tese om *the clash of civilizations*. Huntington mener i korthet at sivilisasjoner, definert av religion, vil stå mot hverandre i det siste utviklingstrinnet i internasjonale konflikter. Etter freden i Westfalen dominerte konflikter mellom prinser, etter den franske revolusjon dominerte konflikter mellom nasjoner, etter Den første verdenskrig dominerte konflikten mellom ideologier, mens i vår tid vil konflikten mellom sivilisasjoner sette sitt preg på internasjonal politikk. Fox og Sandler bruker et ganske omfattende kapittel 6 på å gjøre rede for de forskjellige posisjonene i denne debatten. Det er blitt framsatt svært mange kritikker mot Huntingtons teori, og Huntington har forsøkt å imøtegå en del av denne kritikken. Teorien om sivilisasjonenes sammenstøt tar ikke alltid hensyn til hvordan den virkelige verden ser ut, og Huntington sier da også i en forsvarsartikkel at seriøs tenkning alltid må resultere i forenklede modeller. Fox og Sandler ordner hovedkritikken mot Huntington i åtte kategorier, noe som synes litt vel mye, og de blir litt pedantiske i sin oppramsing og kategorisering av forskjellige typer kritikker. De skiller for eksempel mellom en type kritikk hvor «many argue that Huntington has his facts wrong», og en annen kategori av kritikker som hevder «nearly every empirical study on the topic found Huntington's theory to be incorrect». Jeg er ikke statsviter, men jeg ser ikke helt forskjellen her. Det hadde imidlertid ikke vært noe problem hvis det ikke hadde vært for at forfatterens forkjærlighet for denne type kategorisering faktisk gjør boken litt tung, litt kjedelig.

Etter undersøkelsene av Huntingtons kritikere tester Fox og Sandler teorien om sivilisasjonenes sammenstøt, igjen gjennom en statistisk analyse basert på datasettet MAR. Her stiller de flere interessante spørsmål: hvor stor grad av overlapping er det egentlig mellom religion og sivilisasjon? Det er jo nettopp denne overlappingen, eller snarere religionens sentrale rolle i å definere en sivilisasjon, som er det mest grunnleggende premiss for Huntington. Fox og Sandler spør også om det faktisk har blitt flere konflikter mellom sivilisasjoner etter den kalde krigen, slik Huntington antar, og de spør om slike konflikter eventuelt er mer voldelige. Svarene de

kommer til, er negative. Huntington tok ganske enkelt feil, mener de, og peker på at det ikke er flere konflikter mellom sivilisasjoner nå enn før. Det er heller ikke slik at denne type konflikter er mer voldelige enn andre. Ved hjelp av sine statistikker finner forfatterne at konflikter hvor islamske grupper er involvert, er mer voldelige enn andre, men at konflikter innenfor islam gjerne er mer voldelige enn konflikter mellom islamske grupper og grupper fra andre religioner. Dette kommer kanskje ikke som noen bombe på oss etter å ha fulgt den ekstreme volden mellom sunnier og sjiaer en stund, ikke minst i Irak, men det er likevel interessant blant annet fordi en del akademikere som jobber med krigens etikk og krigens folkerett, har en tendens til uten videre å anta at regler og normer lettere bryter sammen, altså at konflikter blir mer brutale, når det foregår mellom sivilisasjoner.

Dette er en ganske nyttig bok fordi den behandler en del viktige temaer og fordi den viser hvordan man kan anvende kvantitativ metode for å se på religion og politikk. Alt i alt kan man se at forfatterne genuint leter etter et nytt paradigme, en ny tilnærming til religion, som de sier i introduksjonen. Jeg må allikevel skynde meg å legge til at boken er ufattelig kjedelig. Forfatterne har en stil og en form hvor alle påstander og argumenter innhylles i forbehold, og hvor alle debatter skal oppsummeres i en masse punkter. Noe av det kjedelige preget kommer av at minst en av forfatterne står godt plantet med begge bena i det vitenskapsparadigmet han selv innser har holdt religion utenfor studiet av internasjonal politikk, han er en positivist, en kvantitativ forsker som vil ha orden i statistikkene. Dette er også stilen i hans mange publikasjoner om religionens rolle i konflikter. Hvis denne ganske tørre stilen er representativ for IR, burde tittel på neste bok gi seg selv: *Bringing humour into International Relations*.

The European Dream. How Europe's Vision of the Future Is Quietly Eclipsing the American Dream

Jeremy Rifkin

Penguin, 2004

Kristin Marie Haugevik [cand. polit.]

Den amerikanske drømmen – ideen om at alle og enhver kan lykkes i livet bare de jobber hardt nok – er velkjent for de fleste. Drømmen har vært tema for klassiske romaner som F. Scott Fitzgeralds *The Great Gatsby*, Arthur Millers *Death of a Salesman* og Jack Kerouacs *On the Road*, og knyttes til berømteter fra Martin Luther King jr., John D. Rockefeller og Andrew Carnegie til Elvis Presley og Oprah Winfrey. King proklamerte i en av verdenshistoriens mest gjengitte taler at hans drøm om svartes rettigheter i USA hadde sitt opphav i den amerikanske drømmen. Finansmannen Rockefeller og stålkongen Carnegie kom fra beskjedne kår og fikk sin drøm om rikdom og velstand oppfylt gjennom forretningstest og hardt arbeid. Sørstatsgutten Elvis og afroamerikanerinnen Oprah vokste mot alle odds opp til å bli to av tidenes største ikoner. Også i Norge ble drømmen om «mulighetenes land» i sin tid godt markedsført gjennom de såkalte Amerika-brevene fra norske emigranter som hevdet å ha funnet lykken i USA.

Like mye som den er blitt lovprist og dyrket, har den amerikanske drømmen også vært gjenstand for kritikk. Den er blitt beskyldt for å være overfladisk, meningsløs, misvisende og urealistisk, og for å bygge opp under unyanserte holdninger om at samfunnets fattigste selv har skylden for sitt uføre. Videre er det blitt påpekt at drømmen fokuserer utelukkende på hardt arbeid og innsatsvilje som nøkkelen til suksess, og ignorerer betydningen av andre antatt betydningsfulle faktorer som medfødt velstand og intelligens. Med boken *The European Dream: How Europe's Vision of the Future is Quietly Eclipsing the American Dream* føyer forfatter og samfunnsviter Jeremy Rifkin seg altså inn i en lang rekke av kritikere av den amerikanske drømmen. Rifkin nøyer seg imidlertid ikke med å hevde at den amerikanske drømmen har gått ut på dato, han slår i tillegg fast at drømmen om USA er i ferd med å utkonkurreres av en ny, fremadstormende drøm om Europa.

Over 385 sider går Rifkin systematisk til verks for å underbygge sin hypotese om at «[t]he fledgling European Dream represents humanity's best aspirations for a better tomorrow» (s. 8). Bokens argument er forholdsvis ukomplisert: Ut fra den amerikanske drøm-

men har det vokst frem et USA hvor konservatisme, patriotisme, individualisme og materialisme er sentrale verdier. Tidligere var dette kjerneelementer som gjorde USA til det ultimate stedet å være for mennesker med drømmer om fremtiden. I dag tyder imidlertid mye på at den amerikanske drømmen er i ferd med å dø en langsom død. Ifølge Rifkin oppgir så mange som en tredjedel av alle amerikanere i undersøkelser at de har gitt opp troen på den en gang så universelle drømmen. Mange av dem har fulgt grunnoppskriften om at hardt arbeid, innsatsvilje og tro på egne ferdigheter før eller senere vil føre til suksess, bare for å oppdage at de likevel ikke har lykket. Rifkin mener dette skyldes at den amerikanske drømmen i altfor stor grad fokuserer på personlig, materiell vinning og i altfor liten grad på den bredere menneskelige velferd. Dette gjør den stadig mindre relevant i et moderne samfunn hvor nye trusler, økt mangfold og gjensidig avhengighet er blitt sentrale nøkkelord i dagliglivet (s. 3).

Parallelt med at den amerikanske drømmen er for nedadgående, later den europeiske drømmen til å få stadig større oppslutning. Det nye Europa (i hvert fall drømmeversjonen) er basert på liberalisme, åpenhet, fellesskap og menneskerettigheter – verdier Rifkin anser som langt viktigere for å kunne takle vår tids utenrikspolitiske og innenrikspolitiske utfordringer. Ikke bare later gjennomsnittseuropeeren til å være mindre overarbeidet, mer avslappet og mer tilfreds enn gjennomsnittsammerikaneren; Europa har også langt på vei innhentet USA økonomisk, teknologisk, velferdsmessig og utenrikspolitisk. Gjennom integrasjonsprosessen i EU har Europa lykket i å skape fred innenfor egne grenser, og spiller også en stadig viktigere rolle både som politisk og økonomisk aktør på den internasjonale arena. Mens USA under George W. Bush i stadig større grad assosieres med unilateralisme og hard makt, har Europa markert seg som en annerledes sikkerhetsaktør hvor multilateralisme og diplomati utgjør de viktigste kjennetegnene. Selv om det utvilsomt var store uenigheter mellom ulike europeiske land i forbindelse med Irak-krigen, mener Rifkin den interne selvransakelsen i kjølvannet av invasjonen i det lange løp vil styrke EU utenrikspolitisk (s. 294). Han slår fast at USA må venne seg til at Europa har sin egen globale agenda og at denne agendaen er såpass ulik den amerikanske at man høyst sannsynlig vil oppleve uoverensstemmelser på verdensarenaen også i fremtiden (s. 314). Dette argumentet har klare likhetstrekk med Robert Kagans observasjon om at amerikanere er fra Mars og europeere fra Venus i bestselgeren *Paradise and Power: America and Europe in the New World Order* (2003).

Rifkins bok er både velskrevet og underholdende, og hans empiriske funn synes ved første øyekast å etterlate liten tvil om at den europeiske drømmen faktisk er i ferd med å utkonkurrere den amerikanske. To hovedinnvendinger bør likevel nevnes:

For det første benytter Rifkin gjennom hele boken data fra diverse surveys for å underbygge sin påstand om at den amerikanske drømmen er passé samtidig som den europeiske er på full fremmarsj. Tallene er interessant lesning i seg selv, men Rifkins bruk av dem er til tider tendensiøs. Ikke bare unnlater han å tilby alternative forklaringer på sine empiriske funn; han tar seg også friheten til å avgjøre hvorvidt en prosentandel kan regnes som høy eller lav, sterk eller svak, bra eller dårlig. Når 58 % av amerikanerne sier at det amerikanske samfunnet har sitt utspring i folkets religiøse tro, betegnes for eksempel dette av Rifkin som en «sterk majoritet». Når «bare» 51 % sier de fortsatt har tro på den amerikanske drømmen, velger han derimot å kalle dette et «magert flertall». Ikke bare legger han med dette føringer på leserens tolkninger – tallene gir i seg selv liten mening all den tid han ikke presenterer tidligere statistikk til sammenligning, slik at man kan påvise hvorvidt det faktisk har vært en nedgang i oppslutningen om den amerikanske drømmen, eller en oppgang i oppslutningen om den europeiske. Dette problemet er mindre synlig i bokens del to og tre, hvor Rifkin i tillegg til statistikk også baserer seg på historiske eksempler og på øvrige forskeres arbeid. Likevel synes presentasjonen av empiriske funn også i disse delene å være noe ensidig, og det sterke ønsket om å fremstille Europa og USA som motpoler later tidvis til å ta overhånd. Sannsynligvis ville boken vært tjent med en mer nyansert og objektiv diskusjon av positive og negative aspekter ved begge samfunn og begge drømmer. Først mot slutten av boken medgir Rifkin at den amerikanske drømmen også har sine gode sider, og antyder at en kombinasjon av det beste fra begge drømmene ville vært ideelt.

Bokens andre – og kanskje største – problem er hvorvidt man på nåværende tidspunkt i det hele tatt kan snakke om eksistensen av en felles europeisk drøm. Europa er stadig et komplekst og sammensatt kontinent, hvor det til tross for den europeiske integrasjonsprosessen fremdeles er klare interne forskjeller mellom øst, vest, nord og sør. Flere stater, herunder spesielt de nordiske landene og Storbritannia, omtales gjerne som reserverte og tilbakeholdne medlemmer av Europa, og forskjeller mellom de europeiske landenes historie, styresett, partisystem, velferdsstat og språk gjør at man vanskelig kan snakke om et forent Europa med felles drømmer og verdier.

Ikke minst illustrerer Frankrikes og Nederlands overraskende nei til EUs forfatningstraktat tidligere i år at det fortsatt er et godt stykke igjen før man med rette kan snakke om et «Europas forente stater». Dermed er det fristende å konkludere med at Rifkin utelukkende presenterer den delen av statistikken som passer med hans egen hypotese når han velger å illustrere forskjeller mellom europeeres og amerikaneres forhold til religion ved bruk av statistikk fra Norge, Sverige og Danmark (s. 21). Det vil dessuten langt på vei være mulig å argumentere for at elementer fra de respektive drømmer har gjort seg gjeldende også på «motpartens» kontinent. For eksempel kan det innvendes at virkelighets-tv er et økende og utbredt fenomen også i Europa, og følgelig ikke kan betraktes ene og alene som et uttrykk for amerikanernes stadig desperate jakt på rikdom og berømmelse, slik Rifkin antyder (s. 28).

Tross enkelte tvilsomme statistiske vurderinger og generaliseringer er Rifkins bok utvilsomt verdt å lese. Riktignok kan hans idé om det liberale, åpne og inkluderende Europa synes som en utopi, men det er viktig å huske – slik han selv også påpeker – at «dreams reflect hopes, not achievements» (s. 214). De kommende år vil vise om drømmen om Europa i det hele tatt er flygedyktig, og om den amerikanske drømmen vil stå like sterkt dersom forskjellene mellom amerikanere flest fortsetter å øke og såkalte «rags to riches»-historier reduseres til et Hollywood-fenomen.